

Türkiye'de Göçmen Kapsayıcılığı

Sorundan Fırsata Dönüşüm Önerileri

Editörler:

Halis Sakız

Hıdır Apak

2. Baskı

Editörler: Doç. Dr. Halis Sakız - Dr. Öğr. Üyesi Hıdır Apak

TÜRKİYE'DE GÖÇMEN KAPSAYICILIĞI Sorundan Fırsata Dönüşüm Önerileri

ISBN 978-605-037-024-9

DOI 10.14527/9786050370249

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2020, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınev**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Kasım 2019, Ankara

2. Baskı: Eylül 2020, Ankara

Yayın-Proje: Özge Yüksek

Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Çetin

Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler - Ankara

(0312 341 36 67)

Yayıncı Sertifika No: 36306

Matbaa Sertifika No: 25931

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay/ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51

Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Göç, sebepleri, süreçleri ve sonuçları yeterince bilinmeden hakkında en fazla fikir sahibi olunduğu iddia edilen güncel kavramlardan biridir. Epistemolojik açıdan incelendiğinde söz konusu bilginin çoğu zaman gerçek deneyimlerden türeyen öznel yargılardan ziyade genellemelere dayanan algılarla, önyargı ve kompleks gibi çözümlenememiş bireysel psikolojik çatışmalarla ve irrasyonel düşüncelerle ilişkisi açıkça görülmektedir. Böylesine “karmaşıklaşmış” bir olgu üzerinde çalışma yapmak zor olduğu kadar, toplumun her boyutuna etki etmiş olan bu olgunun akademik bir bakış açısıyla incelenmesi de bir o kadar gereklidir. Göç sürecinin, türü ve yöntemi nasıl olursa olsun, beraberinde birtakım zorlukları getirmesi kaçınılmazdır. Ancak küreselleşen ve sınırların gerçek hayatları sınırlandıramadığı dünyada beraber yaşamanın ve göçle oluşan insan çeşitliliğinin yönetilmesinin bir zorunluluk olduğu da bilinmelidir.

Tüm farklılıkların ve özelde göçmen bireylerin bütünleştirildiği kapsayıcı bir toplum inşa etmenin farklı katmanlarında farklı unsurların etkili olduğu bir toplum sisteminde mümkün olabilmesi, bu sistemin tanınması ve paydaşlar tarafından ortak eylemde bulunulmasını gerektirmektedir. Bu anlamda Türkiye’de son yıllarda artmakta olan göçmen sayısı ve göç olgusunun reel anlamda hayatın çoğu alanında yaşanması, bu olgunun beraberinde getirdiği zorlukların yönetilmesi ile beraber çeşitlilik, kapsayıcılık ve çokkültürlülük gibi olası avantajlarının kabul edilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Şüphesiz bu gerekliliğin yerine getirilmesi, kapsayıcı politikaya rehberlik edecek nitelikli bilimsel çalışmaların varlığına bağlıdır. Bu kitap, öyle bir ihtiyacın farkına varılarak dört ana bölüm içerisinde yer alan alt bölümleri içerecek şekilde hazırlanmıştır.

Bu kitap, Türkiye’de göç konusunu en kapsamlı şekilde ele alan ve disiplinler arası bir bağlamda işleyen önemli bir kaynaktır. Türkiye’de özellikle Suriye’den göçle hızlanan göçmen dalgası, 2011 yılından itibaren genel toplum ve sektörlerin (eğitim, sağlık, ekonomi vs.) gündemlerinde olmuş; sürekli tartışılmalıdır. Bu anlamda bu kitabın okuyucu kitlesi oldukça geniştir. Kitap göç ile toplum ilişkisini ele aldığından genel toplumun, sosyologların, sosyal çalışmacıların ve politika yapımcıların, göç ile eğitim ilişkisini ele aldığından eğitimcilerin, göç ile ruh sağlığı ilişkisini ele aldığından psikolog ve danışmanların yararlanabileceği bir içerik sunmaktadır.

Bu kitabın genel argümanının “kapsayıcılık” olması, yani göçmen kitlesinin toplum içine nasıl entegre edilip bütünleşmiş bir toplum inşa edilebileceğine dair bir kuramsal çerçeve benimsemesi de, kitabın reel anlamda işlevsellik düzeyini artırmaktadır. Kitap ‘yıkıcı’ olmaktan ziyade ‘yapıcı’ bir bakış açısı benimsemek-

te, dünyanın ve ülkemizin kaçınılmaz bir unsuru haline gelen göçmenlerin uyum sağlama sürecine dair somut öneriler sunmaktadır. Son yıllarda dünya genelinde artan ve uygulaması toplumsal düzeni bozma riski taşıyan dışlayıcı politika, tutum ve uygulamaların aksine, göç olgusunun hukuka uygun, insancıl ve ülke gelişimine katkı sunabilecek bir hale getirilebileceğini de çeşitli alanlardan örneklerle ortaya koymaktadır. Ayrıca kitap, göç ile başa çıkmada sadece göç edilen ülkelerin ve toplumun yükümlülüğü olmadığını ortaya koyarak, göçmen bireylerin de uyum adına yapması gerekenleri hatırlatmakta; bu anlamda göçmenlere yardımcı olacak bir içerik sunmaktadır. Bu durum, kitabın göçmenler ve göçmenlerle yaşayan her birey için bir el kitabı olma potansiyeli taşıdığını göstermektedir.

Bu kitabın en güçlü yanlarından biri, Türkiye'de göç konusuna ilgi duyan ve bu alanda tanınmış en önemli akademisyenleri bir araya getirmesidir. Her biri alanında uzman öğretim elemanının katkı sunduğu bu kitabın, yazarların bağlı olduğu kurumların Türkiye geneline yayılmış olması göz önünde bulundurulduğunda, geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmesi ve ulusal bir etki yaratması beklenmektedir. Aşağıda, söz konusu akademisyenlerin katkılarıyla yayınlanması mümkün olan bu kitabın bölümlerine dair bir içerik sunulmaktadır.

Giriş niteliği de taşıyan ve ilk ana bölüm olan **Kapsayıcılık Paradigması Çerçevesinde Göçmen Bireyler** adlı bölümde göç kavramı ile kapsayıcılık kuramı arasındaki ilişki, her iki kavramın boyutları detaylı bir şekilde irdelenerek tesis edilmektedir. Bu bölümde Doç. Dr. Halis Sakız, göç olgusu ile kapsayıcılık paradigmasını bütünleştirmekte, göç kapsayıcılığı meselesini kavramsallaştırmakta, göçün ekolojik sistem yapısını analiz ederek yeni bir göç söylemi üretmeyi amaçlamaktadır.

Kitabın **Göçmenler ve Toplum** adlı ikinci ana bölümü, göç ve toplum sosyolojisinin aynı bağlamda irdelendiği bir içerik sunmaktadır. **Göçmenlik ve Sosyal Politika** adlı alt bölümde Prof. Dr. Ünal Şentürk, göç olgusunun beraberinde getirdiği zorlukların yönetilmesini sağlayacak sosyal politikaların unsurlarını ve bu politikaların gelişim ve uygulama süreçlerine dair detaylı bir tartışma sunmaktadır. **Karşılaşma ve Uyum Bağlamında Kent Mekânı ve Göçmenler** adlı bir sonraki bölümde ise Doç. Dr. Yasemin Çakırer Özservet kent mekânlarının, yabancıya tahammülün azaldığı, yabancıнын sürekli endişe kaynağı olarak görüldüğü ve nihai olarak da çatışma ortamlarının olduğu bir alan olmanın ötesine geçerek göçmenlerin yerel halkla karşılaşma mekânlarının uyum amaçlı nasıl ele alınması gerektiği hususunda detaylı bir içerik sunmaktadır. Üçüncü olarak Doç. Dr. Mehmet Yazıcı, **Bir Toplumsal Yapı Değişim Dinamiği Olarak Göçler ve Göçmenler** adlı bölümünde daha çok dönemin belirleyicilerini temel alarak göçü açıklamaya çalışan mevcut kuramların ötesine geçerek göçün tekrar eden kalıplarını ve özel-

likle de sosyolojik işlevlerini açıklayan yeni yaklaşımlara duyulan ihtiyacı değişim dinamikleri çerçevesinde ele almaktadır. **Göç ve Kesişimsel Dezavantajlılık: Suriyeli Yaşlı ve Engelli Göçmenler** adlı bir sonraki bölümde ise Dr. Öğr. Üyesi Hıdır Apak göçmenliğin başlı başına dezavantajlı bir durum olmasına rağmen göçmenler arasında engelliler ve yaşlıların daha çok risk altında olduğunu ve göçün kapsayıcılığının tam olarak anlaşılabilmesi için göç yaşayan bireyler içerisinde dezavantajlılık yaşayanların değerlendirilmesinin önem taşıdığını belirtmekte; dolayısıyla geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelilerin içerisinde yer alan engelli ve yaşlı göçmenlerin Türkiye’de ne durumda oldukları ve yaşadıkları sorunların neler olduğunu kesişimsellik paradigması çerçevesinde anlatmaktadır. Bu başlığın son bölümünde ise Dr. Öğr. Üyesi İpek Ağçadağ Çelik, kapsayıcılık bağlamında iyi uygulama örneği teşkil edebilecek bir kurum olan Çok Amaçlı Toplum Merkezlerinin (ÇATOM) bütünleşme sürecinde oynayabileceği rolü **Suriyeli Kadın Göçmenlerin Toplumsal Uyumunda Çok Amaçlı Toplum Merkezlerinin Rolü** adlı çalışmasında işlemektedir.

Kitabın **Göçmenler ve Eğitim** adlı üçüncü ana bölümünde nitelikli bir eğitim alan göçmen bireylerin kapsayıcı bir toplum inşa edilmesi sürecine katkısı olabileceği öngörüsüyle göç olgusunun eğitim sistemi ile ilişkisi irdelenmektedir. Bu ana bölümün ilk alt bölümünde Prof. Dr. Hüseyin Şimşek **Eğitimde Kapsayıcı Politika ve Göçmenler** başlığını verdiği çalışmasında göç olgusunun eğitim politikalarının tasarlanması ve uygulanması süreçlerine nasıl dâhil edilebileceğini tartışmakta; başarılı bir göçmen eğitimi politikasının beş temel unsurunu içeren kapsayıcılık modelini detaylı bir şekilde anlatmaktadır. İkinci alt bölümde **Kapsayıcı Eğitim Programları ve Göçmenler** adlı çalışmasıyla Doç. Dr. Faysal Özdaş, eğitim programlarının içerik ve yönteminin göçmen bireyleri de kapsayacak şekilde tasarlanması ve uygulanması sürecinin detaylarına yer vermektedir. Bu bölümün son alt bölümünde Doç. Dr. Halis Sakız, **Göçmen Eğitiminde Psikolojik Unsurlar** adlı çalışmasında eğitim sisteminin politik ve pratik boyutlarının birey ve toplum psikolojisini dikkate alarak şekillenmesi gerektiğini vurgulamakta, göçmen bireylere eğitim hizmeti verilmesi sürecinde ne gibi psikolojik yapılara dikkat edilmesi gerektiğini anlatmaktadır.

Bu kitabın son ana bölümü olan **Göçmenler ve Ruh Sağlığı** adlı bölüm, özellikle zorunlu göç kapsamında yaşanan zorlukların göçmenlerin ruh sağlığı açısından bazı riskler oluşturabileceğini ve bu risklerin giderilmesi için çeşitli adımlar atılması gerektiğini göstermektedir. İlk alt bölümde Prof. Dr. Erdinç Öztürk, Arş. Gör. Psk. Barışhan Erdoğan ve Dr. Can Çalıcı, **Göçmenler ve Göç Süreci: Psiko-ravmatolojik Bir Değerlendirme** adlı çalışmalarında toplumun kırılgan bir grubunu temsil eden göçmenlerin içinde bulunduğu bu sürecin psikolojik ve sosyal

dinamiklerini açıklamakta, klinik ve adli psikoloji alanları açısından göç olgusu ve göçmen ruh sağlığı meselelerini psikotraumatoji ekseninde tartışmaktadır. Bir sonraki bölümde Arş. Gör. Psk. Güldest Baş **Göçün Sosyal Psikolojisi** adlı çalışmasında göçmenlerin ve ev sahibi ülke toplumunun karşılıklı etkileşimi ile başlayan göç sürecini gruplar arası ilişkilere odaklanan sosyal-psikolojik bir bakış açısıyla değerlendirmekte; bu doğrultuda göçmenlerin psikososyal durumları ile ilişkili öne çıkan etnik özdeşleşme, algılanan ayrımcılık, temas, kültürleşme, yaşam doyumu, iyi oluş, psikolojik sermaye ve sosyal destek gibi unsurları detaylı bir şekilde tartışmaktadır. Son olarak Arş. Gör. Psk. Dan. Naif Ergün **Göçün Sosyo-Psikolojik Etkileri: Göçmenlere Yönelik Psikolojik Danışma Hizmetleri** adlı çalışmasında göçmenlerin, kültüre uyum, dışlanma, önyargılara maruz kalma gibi sosyal problemler ve depresyon, Travma Sonrası Stres Bozukluğu, anksiyete gibi psikolojik problemler yaşadıklarını vurgulamakta, bu psiko-sosyal etkilerle baş edebilmeleri için göçmenlere ne tür ve hangi yöntemlerle kaliteli psikolojik danışma hizmetleri sunulması gerektiğini anlatmaktadır.

Bu kitabın derlenmesi sürecine yazılarıyla katkı sunarak destek veren bütün akademisyenlere, kitabı yayınlanmaya layık gören ve elinizde bulunan 2. baskısını gerçekleştiren Pegem Akademi'ye ve kitabı okumaya değer bulan tüm okuyuculara teşekkürü bir borç biliriz.

Editörler:

Doç. Dr. Halis SAKIZ

Dr. Öğr. Üyesi Hıdır APAK

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editörler: Doç. Dr. Halis SAKIZ - Dr. Öğr. Üyesi Hıdır APAK

Bölüm 1: Kapsayıcılık Paradigması Çerçevesinde Göçmen Bireyler

Doç. Dr. Halis Sakız

Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

Bölüm 2: Göçmenler ve Toplum

Göçmenlik ve Sosyal Politika

Prof. Dr. Ünal Şentürk

İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi

Karşılaşma ve Uyum Bağlamında Kent Mekânı ve Göçmenler

Doç. Dr. Yasemin Çakırer Özservet

Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi

Bir Toplumsal Yapı Değişim Dinamiği Olarak Göçler ve Göçmenler

Doç. Dr. Mehmet Yazıcı

Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi

Göç ve Kesişimsel Dezavantajlılık: Suriyeli Yaşlı Ve Engelli Mülteciler

Dr. Öğr. Üyesi Hıdır Apak

Mardin Artuklu Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu

Suriyeli Kadın Mültecilerin Toplumsal Uyumunda Çok Amaçlı Toplum Merkezlerinin Rolü

Dr. Öğr. Üyesi İpek Ağçadağ Çelik

Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi

Bölüm 3: Göçmenler ve Eğitim

Eğitimde Kapsayıcı Politika ve Göçmenler

Prof. Dr. Hüseyin Şimşek

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

Kapsayıcı Eğitim Programları ve Göçmenler

Doç. Dr. Faysal Özdaş

Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

Göçmen Eğitiminde Psikolojik Unsurlar

Doç. Dr. Halis Sakız

Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

Bölüm 4: Göçmenler ve Ruh Sağlığı

Göçmenler ve Göç Süreci: Psikotraumatojik Bir Değerlendirme

Prof. Dr. Erdiñç Öztürk

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Adli Tıp Ve Adli Bilimler Enstitüsü

Arş. Gör. Barışhan Erdoğan

İstanbul Arel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi

Arş. Gör. Dr. Can Çalıcı

İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Adli Tıp Ve Adli Bilimler Enstitüsü

Göçün Sosyal Psikolojisi

Arş. Gör. Güldest Baş

Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

Göçün Sosyo-Psikolojik Etkileri: Göçmenlere Yönelik Psikolojik Danışma Hizmetleri

Arş. Gör. Naif Ergün

Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

İçindekiler

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	vii

1. BÖLÜM

KAPSAYICILIK PARADİGMASI ÇERÇEVESİNDE GÖÇMEN BİREYLER

1.1. Kapsayıcılık Paradigması Çerçevesinde Göçmen Bireyler	1
Giriş.....	2
Kapsayıcılığı Kavramsallaştırmak	4
Kapsayıcılık Söylemini Oluşturmak	8
Kapsayıcılık, Göç ve Ekolojik Sistem	9
Kaynakça.....	13

2. BÖLÜM

GÖÇMENLER VE TOPLUM

2.1. Göçmenlik ve Sosyal Politika	17
Giriş.....	18
Göç Olgusu ve Göçün Değişen Yüzü-İçeriği.....	19
Sosyal Politikanın Güncel İlgisi Odağı: Göçmenlik	27
Uyumsuzluk ve Kaygı	29
İstihdam ve Ekonomik İçerikli Sorunlar	31
Konut.....	34
Eğitim.....	37
Sağlık.....	39
Sonuç ve Öneriler	40
Kaynakça.....	44
2.2. Karşılaşma ve Uyum Bağlamında Kent Mekânı ve Göçmenler	47
Kent ve Kamusal Alan.....	48
Kentsel Alanda Farklı Gruplar: Tehdit ve Temas	50
Ayrışma ve Karşılaşma.....	55
Kenti Yönetirken Toplumsal Uyumun Yakalanması.....	57
Değerlendirme	65
Kaynakça.....	67
2.3. Bir Toplumsal Yapı Değişim Dinamiği Olarak Göçler ve Göçmenler	71
Giriş.....	72

Göç ve Göçmen Tanımı.....	74
Göç Türleri	78
Göçün Nedenleri	80
Göç ile İlgili Çalışmalar	81
Göç ve Kuram	85
Göç ve Toplum.....	86
Tartışma: Toplumsal Yapıların Var Olmasında ve Dönüşmesinde Göçlerin Rolü	89
Sonuç.....	94
Kaynakça.....	96
2.4. Göç ve Kesşimsel Dezavantajlılık: Suriyeli Yaşlı ve Engelli Göçmenler.....	99
Giriş.....	100
Göç ve Engelliler.....	103
Suriyeli Göçmen Engellilerin Sorunları	105
Göç ve Yaşlı Bireyler.....	110
Suriyeli Göçmen Yaşlıların Sorunları	112
Sonuç.....	117
Kaynakça.....	118
2.5. Suriyeli Kadın Göçmenlerin Toplumsal Uyumunda Çok Amaçlı Toplum Merkezlerinin Rolü	121
Giriş.....	122
Suriye Kaynaklı Zorunlu ve Kitlesele Göç Akını	123
Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Göçmenlerin Toplumsal Uyum Meselesi	125
Suriyeli Kadın Göçmenlerin Toplumsal Uyumunda Çok Amaçlı Toplum Merkezlerinin Rolü	130
Sonuç.....	134
Kaynakça.....	137

3. BÖLÜM

GÖÇMENLER VE EĞİTİM

3.1. Eğitimde Kapsayıcı Politika ve Göçmenler.....	141
Giriş.....	142
Eğitimde Kapsayıcı Politika	142
Sistemin Kapsayıcılığı	145
Eğitim Yönetiminin Kapsayıcılığı.....	151
Eğitim Programlarının (Müfredat) Kapsayıcılığı.....	152
Öğretim Uygulamalarının Kapsayıcılığı.....	155
Destek Hizmetlerinin Kapsayıcılığı	159
Kaynakça.....	162

3.2. Kapsayıcı Eğitim Programları ve Göçmenler	165
Giriş	166
Kapsayıcı Eğitim Ortamının Özellikleri.....	169
Fiziki Ortam	171
Sosyal Ortam.....	172
Öğrenme-Öğretme Süreci	173
Kapsayıcı Eğitim Programı İçeriği	174
Göçmen Öğrencilerin Eğitim Sorunları.....	175
Dil Sorunu	176
Akademik Başarısızlık	177
Psikososyal Sorunlar	178
Kültürel Farklılıklar	178
Ekonomik Sorunlar	179
Göçmenler İçin Kapsayıcı Eğitim Programlarına Dair Öneriler	180
Kaynakça.....	183
3.3. Göçmen Eğitiminde Psikolojik Unsurlar	187
Giriş	188
Eğitim Psikolojisi ve Göçmen Çocuklar.....	190
Göçmen Eğitiminde Psikolojik Unsurlar	191
Kapsayıcı Eğitim, Değerler ve Tutumlar.....	192
Kapsayıcı Okul Atmosferi	194
Başarı Algıları ve Öğrencilerden Beklentiler	197
Psikolojik Sağlık ve Göçmenler.....	201
Okul Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri	204
Sonuç ve Öneriler	205
Kaynakça.....	207

4. BÖLÜM

GÖÇMENLER VE RUH SAĞLIĞI

4.1. Göçmenler ve Göç Süreci: Psiko travmatolojik Bir Değerlendirme.....	213
Giriş	214
Göç Süreci	215
Göçmenler, Kayıp, Yas ve Melankoli.....	219
Sınırın “Öteki” Tarafı: Yerel Toplumun Göçle İlişkisi.....	221
Sosyal Teoride Göç ve Göçmen Paradigması	222
Tartışma ve Sonuç	223
Kaynakça.....	225
4.2. Göçün Sosyal Psikolojisi	227
Giriş	228

Göçmen Olgusuna Sosyal Psikolojik Bakış.....	229
Göçe Maruz Kalan Bireylerin Psikososyal Durumları	230
Etnik Özdeşleşme, Algılanan Ayrımcılık, Temas	231
Kültürleşme	235
Yaşam Doyumu, İyi Oluş, Psikolojik Sermaye ve Sosyal Destek.....	238
Türkiye'de Göçmenlere Yönelik Tutumlar ve Algılar.....	240
Psikososyal Çerçeveden Göçmen Kapsayıcılığı	243
Sonuç ve Öneriler	244
Kaynakça.....	246
4.3. Göçün Sosyo-Psikolojik Etkileri: Göçmenlere Yönelik Psikolojik Danışma Hizmetleri.....	249
Göçün Sosyo-Psikolojik Etkileri.....	250
Göçmenlerin Yaşadığı Psikolojik Problemler	251
Türkiye'deki Göçmenlerin Psiko-Sosyal Problemleri	254
Göçmenlere Yönelik Psikolojik Danışma Hizmetleri.....	256
Temel Faktörler	256
Okulda Psikolojik Danışma Hizmetleri.....	263
Okul Dışında Psikolojik Danışma Hizmetleri	266
Sonuç.....	268
Kaynakça.....	270
Yazarlar Hakkında	274

1. BÖLÜM

KAPSAYICILIK PARADİGMASI ÇERÇEVESİNDE GÖÇMEN BİREYLER

*Doç. Dr. Halis Sakız
Mardin Artuklu Üniversitesi*

1.1. Kapsayıcılık Paradigması Çerçevesinde Göçmen Bireyler

Öz

'Türkiye'de Göçmen Kapsayıcılığı: Sorundan Fırsata Dönüşüm Önerileri' adlı kitabın giriş niteliğinde olan bu bölümü, kapsayıcılık paradigmasını tanıtarak göç kavramının kapsayıcılık paradigması çerçevesinde nasıl yorumlanabileceği, göç kapsayıcılığı söyleminin ne düzeyde oluşturulabileceği ve göçün kendi ekolojisi içerisinde nasıl değerlendirilebileceği hakkında bir içerik sunmaktadır. Bu içerikte, göç olgusunun ancak kapsayıcı bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde mevcut sorunların ortadan kaldırılabilmesi ve göç sonrası sürecin toplum bütünleşmesi, demokrasi, birlikte yaşama kültürü ve kalkınma gibi olumlu çıktılar üretebileceği savunulmaktadır.

Giriş

Bu çalışmada yer alan tüm tartışmanın dayalı olduğu hâkim değer *Kapsayıcılık* ve onunla ilişkili alt değerler olan *Çoğulculuk*, *Adalet*, *Katılımcılık*, *Eşitlik* ve *İnsancılıktır*. Dolayısıyla bu çalışmanın okurları, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yaşanan en büyük kitlesel göç hareketinden sonra Türkiye'de eğitimin, ruh sağlığının ve toplumsal yapının güncel durumunun söz konusu değerler etrafında tartışıldığı bir içerik bulacaktır. Savaş gibi beklenmeyen ve planlanmayan kriz durumları sonucu yaşanan kitlesel göçün, hayatın farklı alanlarında çeşitli zorluklar getirdiği kabul edilmekle beraber; göç ve göçmenler söz konusu olduğunda son dönemlerde toplumsal sistemin hem mikro hem de makro düzeyinde karşılık bulan ayrımcı, sınıflandırmacı ve marjinalleştirici söylem ve eylemlerinin göçün doğal bir sonucu olduğu düşüncesi ise reddedilmektedir. Tüm zorluklara rağmen beklenmedik göç hareketlerinin getirdiği zorluklar ile başa çıkmanın, kapsayıcı ve çoğulcu bir anlayışla mümkün olabileceği ve zorluk olarak değerlendirilen koşulların toplumsal bütünleşme, birlikte yaşama kültürünün gelişimi, demokrasi ve toplumsal kalkınma için fırsata dönüşebileceği değerlendirilmektedir. Bu çalışma, göçün eğitim, ruh sağlığı, toplumsal yapı ve sosyal politika gibi yaşamın farklı alanlarında getirdiği zorluklar ile başa çıkarak bu zorlukların fırsata nasıl dönüştürülebileceği inancına dayanan kuramsal bir içerik sunmaktadır.

Türkiye'de son yıllarda göçmen sayısının hızlı artışıyla beraber göçmen, mülteci, sığınmacı gibi kavramlar sıklıkla kullanılmaya başlanmış, kullanımda bu kavramlar, arasındaki farklar bilinmeden, birbirinin yerini alabilmiştir. Uluslararası hukuk bakış açısı dikkate alındığında mülteci kavramı, vatandaşı olduğu ülke dışında olan ve dini, ırkı, dili, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncesi nedeniyle dışlanacağı ve zarar göreceğinden çekindiği için vatandaşı olduğu ülkeye dönemeyen veya dönmek istemeyen kişileri ifade etmektedir. Sığınmacı ise, uluslararası koruma arayan ancak statüleri mülteci olarak henüz resmi olarak tanınmamış kişileri ifade etmektedir. Bu terim genellikle, mülteci statüsü almaya yönelik başvurularının hükümet ya da Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından karara bağlanmasını bekleyen kişiler için kullanılır. Statüleri resmi olarak tanınmamış da olsa, sığınmacılar menşei ülkelerine zorla geri gönderilemezler ve haklarının korunması gerekir. Göçmen kavramı ise, hem maddi ve sosyal durumlarını iyileştirmek hem de kendileri veya ailelerinin gelecekte beklentilerini arttırmak için başka bir ülkeye veya bölgeye göç eden kişi ve aile fertlerini kapsamaktadır. Göçmenler, vatandaşı oldukları ülkelerin korumasından yararlanmaya devam ederlerken, zorunlu veya isteğe bağlı sebeplerle daha iyi bir yaşam standardına kavuşabilmek için buldukları ülke sınırları dışına çıkmaktadırlar (Çiçekşöğüt, 2017).

Bu çalışmada göçmen, mülteci ve sığınmacı kavramları üstte tanımlandığı şekliyle kullanılacaktır. Ancak göç edenlerden hangilerinin sığınma sürecinde olup iltica talebinde bulunduğu veya hangilerinin mülteci statüsü aldıkları bilinmediğinden, çalışma içinde iltica ve sığınma durumlarının belirtilmediği koşullarda göç edenleri kapsayıcı bir terim olan 'göçmen' ifadesi kullanılacaktır. Göçmen, çoğunlukla uluslararası göç hareketini gerçekleştirmiş ve Türkiye'ye ayak basmış birey olarak tanımlanmıştır.

Göçmen bireyler, göç ettikleri modern toplumlarda kültürel uyum ve bütünleşme ihtiyacı hissetmektedirler. Göç edilen çoğu ülkede sistem, göçmenlerin uymuna odaklanmışken, bazı ülkelerde ise göçmen bireyler, uyumdan öteye giden bazı olumsuz uygulamalara maruz kalmaktadır. Bu uygulamalar içinde en fazla, hâkim kültür kodları karşısında özgün gelenek ve davranışların çoğunluğun değer ve normlarına uydurulması olarak bilinen ve Giddens'in (2000, s. 251) 'eritme potası' adını verdiği *asimilasyon* ve azınlık olarak çoğunluğun dışında tutulma pratiğini içeren *dışlama* (exclusion) gibi yöntemler dikkat çekmektedir.

Toplumsal dışlama kavramı kendi içinde sorunlu bir içeriğe sahiptir. Bu kavram, toplum içinde dâhil edilen çoğunluk ile dışlanan azınlık arasındaki temel bölünmeyi temsil eder. Söz konusu bölünme ise hem dâhil edilen hem de dışlanan grupların nasıl algılandığına; dolayısıyla toplumun içkin yapısına önemli ölçüde etki eder (Levitas, 2005). Böylelikle dikkat, dâhil edilen çoğunluk grup içerisindeki adaletsizlik ve farklılıklardan uzaklaşır; dâhil edilen grup içerisindeki güç ve imtiyaz dengesizliği dahi gözden kaybolur. Aynı zamanda, dışlanan grup içerisinde yaşanan dezavantajlar ise söylemsel olarak toplum dışında bir konuma yerleştirilir. Bunun sonucunda ise oldukça homojen ve üzerinde uzlaşmış bir toplum görüntüsü ortaya çıkar; çünkü toplumun içkin yapısı eşitsizlik ve dezavantajın yaygın görüntüsünün farkına varılmadığı ancak bunların patolojik ve artık olarak algılandığı bir temel üzerine oturtulmuştur. Böyle bir toplum yapısında dışlanma, geniş çapta eşitsizliğe ve büyük bir azınlık kitlesi için kronik bir mahrumiyete neden olan toplumsal bir özellikten ziyade, toplumun sınırlarında yer alan (periferik) ve önemsiz bir sorunu olarak algılanmaktadır. Bu bağlamda toplumsal dışlanma için sunulan çözüm önerisi de oldukça yüzeysel ve indirgemecedir. Bu çözüm 'yapısal eşitsizliklerin sorgulanmadığı bir toplumda 'dışlanan' ile 'dâhil edilen' sınırının ötesine geçerek dâhil edilen grupta yer almaya çalışmak' şeklindedir.

Toplumların ve bireylerin büyük kısmının 'toplumsal farklılık' veya 'dezavantaj' kavramları ifade edildiğinde algılandığı, çoğunlukla üstte betimlenen azınlık ve